

ДИЛЯНА ДЕНЧЕВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

✉ lektura@abv.bg

ИЗ ОПИТА НА ЛЕКСИКОГРАФА Концептуални проблеми и решения

Анотация:

В този текст са разгледани стъпките и основните проблеми при работата по издаването на „Полско-български медицински речник (с латински термини)“, като например избора на термини, синоними, структура и графика. Решенията на тези концептуални проблеми са представени чрез конкретни примери.

Ключови думи:

Полско-български речник, медицинска терминология, концептуални проблеми, решения

„Полско-български медицински речник (с латинските термини)“ (София, „Лектура“, 60 с., ISBN 978-954-92732-2-9) е създаден в услуга на сравнително широк кръг от потребители. На първо място – с мисъл за преводачите, които се сблъскват с проблеми на медицинската терминология при превод на различни медицински и съдебни документи – свидетелства, аутопсии, експертизи и др. Аудиторията му би могла да обхваща и хора с интереси в областта на българския и полския език, които владеят, ползват или изучават двата езика на различни нива на чуждоезиковата компетентност. Речникът си поставя и друга цел – да систематизира, естествено без претенции за изчерпателност, този тип специализирана лексика, което би улеснило евентуални бъдещи сравнителни проучвания на медицинските терминологични корпуси в полския и българския език.

Броят на речниковите статии е около 4 000, като в тях са обхванати около 21 000 терминологични единици от полския, българския и латинския език. Отсъствието на последния би било напълно необосновано поради фундаменталното му значение за изграждането на медицинската терминология въобще.

При създаването на речниковата концепция се очертаха няколко основни проблема, чиито решения са представени по-долу.

Селекция

Първият проблем, пред който се изправих като съставителка, е свързан с подбора на единиците, които следва да намерят място в речника. След като бях взела предвид целите на речника, както и естеството на най-честите преводачески спънки, подбрах следните тематични групи:

– *анатомичен строеж на човешкото тяло*: Обхванати са в детайли всички функционални системи: дихателна, ендокринна, нервна, опорно-двигателна (костна и мускулна), отделителна, полова, храносмилателна и сърдечно-съдова (кръвоносна и лимфна) система, като към тях са включени телесните тъкани и субстанции, напр.

aorta *f* / tętnica *f* / główna (aorta) аорта; chłonka *f* / limfa *f* (lymph) лимфа

– *болести, болестни състояния и техните симптоми*, напр.

angielska choroba *f* / krzywica *f* (morbus anglicus / rhachitis) рахит / английска болест

– *основни видове медицински изследвания* напр.

elektroencefalografia *f* EEG (electroencephalographia) електроенцефалография, EEG

– *видове терапии*, напр.

hydroterapia *f* / wodolecznictwo *n* (hydrotherapia) хидротерапия / водолечение

antyanafilaksja *f* / odczulenie *n* (desensibilisatio) десенсибилизация

– *групи медикаменти като антикоагуланти, аналгетици и др.*, без да се посочват отделни лекарства, напр.

antybiotyk *m* (antibioticum) антибиотик

Стриктното следване на това правило изхвърли от речника дори универсални лекарства като *аспирин*.

– *nomina agentis*, напр.

okulista *m* (oculista) офталмолог / очен лекар

– *медицински манипулации* – операции, аутопсия, дезинфекция и др., напр.

sekcja *f* (dissectio) дисекция; ~ zwłok (sectio cadaveris / autopsya) аутопсия

– *болестотворни организми и други причинители на болести и болестни състояния*, напр.

grzęsistek *m* (Trichomonas) трихомонас

Разбира се, бяха включени и други термини, за които е трудно да се посочи конкретна тематична принадлежност. Медицинският инструментариум, административните клетки на здравеопазването и народните названия на болестите не намериха място в речника.

Структура

Принципът на подреждане на единиците е азбучно-гнездови. Гнездата са тематични, а подредните термини в тях са представени по азбучен ред. Поради невъзможността гнездата да бъдат изградени едновременно на тематичен и словообразователен принцип, отделните деривати бяха обособени в самостоятелни речникови статии. Това гарантира структурна простота и прегледност на статиите, както и дава възможност за вътрешно структуриране на статията, като напр. отбелязване на устой-

чиви словосъчетания или на полисемичността на някои термини.

Пример за деривати, тематично гнездо и полисемичен термин:

brodawczak *m* (papilloma) папилом

brodawka *f* 1. (papilla) папила; 2. (verruca) брадавица

~ cewkowa (papilla urethralis) уретрална папила

~ łzowa (papilla lacrimalis) слъзна папила

~ nerkowa (papilla renalis) бъбречна папила

~ przyusznicza (papilla parotidea) паротидна папила и др.

brodawkowy (papillaris) папиларен

Еквонимия

Следващият проблем, изискващ методологично решение, е свързан с разгърнатата еквонимия (терминологична синонимия), характерна и за двата езика. За него потърсих решение, което да удовлетвори азбучния принцип на подреждане, като, от друга страна, се запази синонимната връзка между единиците. В резултат на това решение полските еквоними, отговарящи на едно понятие, са представени в обща речникова статия, отделени с наклонена черта, и още веднъж всеки под съответната буква. Запазването на синонимните редове увеличава информативната стойност на статиите, а неколкочкратното поместване на термините съгласно азбучния принцип гарантира откриването им, тъй като не може да се предвиди на кой от всички синоними ще попадне потребителят. Пример:

sideroza *f* / żelazica *f* / pylica *f* żelazna (siderosis) сидероза

pylica *f* żelazna / sideroza *f* / żelazica *f* (siderosis) сидероза

żelazica *f* / sideroza *f* / pylica *f* żelazna (siderosis) сидероза

Що се отнася до българските еквиваленти, при тях също има стремеж да се представят съществуващите еквоними. Изброени са отделени с наклонена черта, а подредбата им зависи от произхода на термина – на първа позиция е посочена думата от чужд произход (най-често заемка от латински), а на следваща – родната дума, поради по-ниската ѝ честотност, напр.:

czub *m* (culmen) кулмен / възвишение

dłoniowy (palmaris) палмарен / отнасящ се до дланта

Тук ще отворя една скоба, в която накратко ще характеризирам двата речникови корпуса. Полската медицинска терминология се отличава с особено висока степен на последователност по отношение на произхода си – в преобладаващата си част тя е съставена от родни термини. За разлика от нея, в българската терминология преобладават заемките на латинските термини, а родните думи са по-малко и не се радват на предпочитание от страна на специалистите. В по-старите учебници по анатомия се забелязва стремеж към изковаване на родни термини, като напр. *коремница* (*перитонеум*), *околоносна пазуха* (*синус*), *оцветник* (*ацетабулум*), но консултациите със специалисти показваха, че някои от тях дори не са им известни и не излизат от учебникарския формат.

Терминологични лакуни

От решение се нуждаеше и проблемът, свързан с гореспоменатото предпочитание на латинските термини в българския език.

„Пред *антихеликса* се намира специфично хлътване – *cymba conchae*, което преминава напред в друго по-дълбоко хлътване – *cavum conchae*, водещо към отвора на *външния слухов проход* (*meatus acusticus externus* – бел. моя)“ (<http://medpedia.framar.bg>). Това изречение ясно изобразява състоянието на българската медицинска терминология – в него съжителстват заемка (*антихеликс*), роден термин, който е превод на латинския (*външен слухов проход*) и латински термини, предадени с оригиналния им правопис (*cavum conchae*, *cymba conchae*). Именно последният случай създаде сериозна методологична задача. Приех, че невключването на тези единици, поради наличието на терминологични лакуни в българския език, е необосновано. Липсващият български еквивалент е отбелязан със знака ---, напр. *łódka f muszli* (*cymba conchae*) ---, което има за цел да подсказва на потребителя, че в тези случаи не би имало проблем да се изпише латинският термин на латиница.

Графика

При техническата обработка на речниковото тяло се появи още един проблем. Поради естеството на речника, а именно триезичност, отделните статии са доста дълги и се състоят от минимум три сегмента – полски, латински и български. В случаите на богата еквонимия, както в заглавието на статията, така и в останалата част, сегментите дори могат да наброяват десетина, напр.

choroba Banga (*morbus Bangi*) / *gorączka f maltańska* (*febris melithensis*) / *bruceloza f* (*brucellosis*) болест на Банг / Малтийска треска / бруцелоза

Това наложи техническо решение, което да не позволи речниковата статия да се разположи на няколко реда, тъй като това би накъсало нейната последователност и дори би попречило на отграничаването ѝ от съседните статии. Изборът на формат и дребният размер на шрифта бяха продиктувани именно от тези съображения.

Източници

- Арнаутов 1964: Арнаутов, Г. *Медицинска терминология*. София, „Медицина и физкултура“, 1964.
- Бабецки, Бобер 1979: Babecki, B., Bober, G. *Słownik lekarski łacińsko-polski*. Warszawa, Państwowy Zakład Wydawnictwo Lekarskich, 1979.
- Барни 2001: Burnie, D. *Nauka o człowieku*. Warszawa, MUZA SA, 2001.
- Гълъбов, Ванков 1982: Гълъбов, Г., Ванков, В. *Анатомия на човека*. София, „Медицина и физкултура“, 1982.
- Кжеховецки, Червински 2001: Krzechowiecki A., Czerwiński F. *Zarys anatomii człowieka*. Warszawa, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2001.